

واحد کار ۴

توانایی تشخیص و ترسیم خط

واحد کار ۴

توانایی تشخیص و ترسیم خط

اهداف رفتاری:

از هنرجو انتظار می‌رود در پایان این واحد کار:

- با عنصر خط و انواع آن آشنا شود.
- ویژگی‌های انواع خطوط و کاربرد آن‌ها را بشناسد.
- انواع خطوط را در آثار هنرهای تجسمی تشخیص دهد.
- خطوط مستقیم (عمودی، افقی و مورب) را به کمک ابزار (خط‌کش، گونیا ترسیم نماید.
- خطوط را با دست آزاد و به وسیله‌ی ابزارهای مختلف ترسیم نماید.

۴-۱ خط

انسان در محیط زندگی روزمره‌اش با شکل‌های متنوعی از خط روبه‌رو می‌شود. حرکت عمودی ساقه‌ها یا تنه‌ی درختان و یا شکل موج شیار زمین‌های شخم خورده‌ای که برای کشت آماده شده‌اند، خطوط آجرهای چیده شده، جویباری که پیچ و تاب خوران جاری است و... نمونه‌هایی از خطوطی هستند که در طبیعت به چشم می‌خورند.

در میان عناصر بصری، خط مهم‌ترین وسیله برای ارتباط است. بین دو خطی که در مقابل هم قرار دارند نوعی گفتگوی بصری به وجود می‌آید. انواع گوناگون خطوط احساس‌های زیبایی‌شناختی متفاوتی در ما به وجود می‌آورند و این احساس علاوه بر شکل خطوط، بسته به محل قرارگیری آن‌ها در کادر، تفاوت زیادی دارد. تماس یک خط با لبه‌ی کادر یا افزودن عنصر دیگری مثل نقطه به خطی که نسبت به صفحه حالت تقارن دارد، به آن حرکت، سرعت و نیروی بیشتری می‌دهد. ولی خط در حالت تقارن ساکن و غیرمتحرک است. خط نیز مانند نقطه موجودی نسبی است و در ارتباط با سایر سطوح و خطوط موجود شخصیت خود را پیدا می‌کند. به‌عنوان مثال جاده نسبت به ابعاد فیزیکی دشت گسترده‌ای که در آن قرار دارد، خط، ولی نسبت به خط سفید میانی‌اش سطح است.

۴-۲ روش‌های ایجاد خط

خط دومین عنصر بصری است که به سه روش زیر ایجاد می‌شود:

۱. به وسیله‌ی نیرویی که در یک جهت مشخص به نقطه وارد می‌شود و از استمرار حرکت آن در فضا به‌وجود می‌آید. این خط دارای جهت و هم‌چنین نشان‌دهنده‌ی حالات روحی و روانی به وجود آورنده‌ی آن است.
۲. خطی که از برخورد دو سطح به وجود آمده و خطی تجسمی و ملموس است.
۳. خطی که از شکافتن تاریکی به وسیله‌ی روشنایی به وجود می‌آید و خطی تجسمی و محتوایی است.

۴-۳ تعریف تجسمی خط

خط عبارت است از حرکت یا شکل ممتد بصری، خواه بدون ضخامت و به‌صورت دو بعدی و خواه با داشتن ضخامت و برجستگی یا فرو رفتگی.

۴-۴ حرکت و آهنگ خط

ایجاد خط با حرکت همراه است و حرکت دارای زمان و آهنگ است. حرکت آرام دست با ابزار طراحی روی کاغذ، خطی آرام، ظریف و... را ایجاد نموده و حرکت سریع و با فشار آن، خطوطی پررنگ، ضخیم و... را به‌وجود می‌آورد. بنابراین آهنگ یک خط به چگونگی گردش دست و فشار وارد شده به ابزار طراحی بستگی دارد. به‌همین دلیل است که خطوط در نگارگری ایرانی آرام و دلنشین و گاه در آثار هنرمندانی چون ون‌گوگ ناآرام و عصبی و در آثار سایر هنرمندان ویژگی‌های متفاوتی دارد. چنان‌که دیدیم آهنگ و کیفیت اجرایی خطوط در تاثیر دلنشین یک اثر بیش‌تر از موضوع آن اهمیت دارد.

۴-۵ انواع خطوط و مفاهیم آن‌ها

خطوط از لحاظ بیان حالت‌های روانی، دارای ویژگی‌هایی هستند که در آفرینش‌های هنری مورد استفاده قرار می‌گیرند و بر اساس جهت حرکت مداوم در یک مسیر کلی به چهار دسته‌ی اصلی تقسیم می‌شوند که عبارتند از:

الف- خطوط عمودی: بیانگر ایستایی، استحکام، اتکا به نفس، توازن و مظهر مقاومت هستند.

گرمای خط عمودی با رنگ زرد هماهنگ است. حرکت این خط از پایین به بالا نشان‌دهنده‌ی صعود به آسمان و پرواز و سبک‌شدن، شادی و سرور، اعتدال، برافراستگی و ایستادگی است و برعکس، حرکت از بالا به پایین، افزایش وزن، کم کردن شور و شرف و سردی و خاموشی را بیان می‌کند.

قرار گرفتن خط عمودی در وسط کادر اعتدال کامل را نشان می‌دهد. به همین دلیل ترکیب‌های معتدل و مذهبی همیشه به صورت متقارن در دو طرف محور عمودی ساخته می‌شوند.

ب- خطوط افقی: برای نشان دادن آرامش، سکون و اعتدال در یک اثر هنری به کار گرفته می‌شوند. چنان‌که می‌دانیم خط افقی، آرام بخش و نشان‌دهنده‌ی حالت استراحت و سکون است ولی محل استقرار آن در صفحه معانی متفاوتی را القاء کرده و در پویایی یا ایستایی خط موثر است.

این خط سرد و آرام است و حالت سکون و استراحت دارد و با رنگ‌های سرد به ویژه آبی و سیاه که رنگ شب بوده و خدا آن را برای استراحت آفریده، هماهنگ است. در پایین کادر سنگین‌تر از بالا و میان آن است و سردتر می‌شود ولی همین خط در بالای کادر به گرمی گرایش پیدا کرده و سبک‌تر می‌شود.

ج- خطوط مایل: برای نشان دادن تحرک، پویایی، خشونت، عدم سکون و ثبات، تشویش و اضطراب به کار می‌روند.

این خط اغلب توسط کسانی که در جستجوی شور و هیجان هستند به کار گرفته می‌شود و نه سرد و نه گرم است.

د- خطوط منحنی: در یک اثر تجسمی ممکن است برای نمایش حرکت سیال و مداوم، ملایمت و ملاحظت به کار گرفته شود. این خطوط بیانگر نرمی و لطافت، معنویت، تقدس، آرامش و شادی هستند.

خطوط منحنی در ایران جایگاه خاصی دارند. مثلاً در نگارگری، تذهیب، طلانگاری، طراحی سنتی نظیر اسلیمی، ختایی، گل شاه عباسی و هم‌چنین در معماری، در قوس‌ها و گنبدها بسیار به چشم می‌خورند.

در دسته‌بندی خطوط نوع دیگری از آن‌ها هستند که خطوط شکسته نام دارند و بیانگر خشم و خشونت، ترس و خطر، ناامنی و آزدگی، برندگی و تیزی و تهاجم می‌باشند. این خطوط سه دسته هستند:

۱. شکسته‌ی ایستا و دارای تعادل منطقی

۲. شکسته‌ی فعال و دارای انرژی زیاد

۳. شکسته‌ی منفعل و ساکن

هر کدام از انواع خطوط ذکر شده در بالا علاوه بر به کارگیری جهت نمایش مفاهیمی که بیان شد ممکن است صرفاً برای برقراری یک رابطه‌ی مناسب از نظر بصری با سایر خطوط و عناصر یک ترکیب به کار گرفته شود. آثار زیبایی زیر را هنرمند معاصرکان - تای کئونگ برای المپیک طراحی کرده است. به چگونگی استفاده از مفاهیم انواع خطوط برای نشان دادن رشته‌های مختلف ورزشی توجه کنید.

۴-۶ حالت خطوط

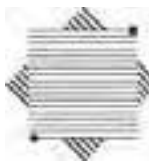
خطوط عمودی، افقی، مایل و منحنی می‌توانند در مسیر حرکت خود دارای شرایط زیر باشند که برای آشنایی بیش‌تر شما با چگونگی استفاده از تغییرات انواع خطوط در طول مسیر حرکت، نمونه‌هایی از کارهای گرافیک را نیز در این‌جا می‌آوریم.

۱. ضخیم یا نازک، قوی یا ضعیف، تیره یا روشن شوند.

نشانه نوشته‌ی شرکت بی. بی
طراح: نورالدین زرین کلک

۲. به‌صورت خطوط باریک یا ضخیم یکنواخت باشند.

نشانه‌ی انجمن ویراستاران
طراح: قباد شیوا

۳. می‌توانند در جهت مسیر اصلی خود به‌صورت بریده بریده یا ممتد باشند.

نشانه‌ی انتشارات مارلیک
طراح: نیلوفر وکیل بهرامی

۴. می‌توانند در جهت مسیر اصلی خود به شکل زیگزاگ، شکسته یا موجی درآیند.

طراح: قباد شیوا

۵. می‌توانند به صورت منظم یا نامنظم در مسیر حرکت خود تغییر جهت دهند.

نشانه‌ی پیشنهادی اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران

طراح: مصطفی اسداللهی

۲-۴ کاربرد خط

خط عنصر اصلی طراحی است که در جریان آفرینش هنرهای تجسمی از گذشته تاکنون نقش اساسی ایفاء کرده است. به عنوان مثال تصویر زیر بازتاب ذهن انسان هنرمند عصر پارینه سنگی است که با استفاده از خطوط نرم و سیالی که معرف اندام است، حرکت و پویایی یک گوزن در حال فرار را نشان می‌دهد.

هنرمندان معاصر نیز هر کدام به گونه‌ای متفاوت از خط بهره می‌گیرند. در آثار نقاشان طبیعت‌گرا که شکل‌های اشیا به دقت ترسیم می‌شوند، وجود خط به‌عنوان پایه‌ی اصلی طرح قابل مشاهده است اگرچه ممکن است تیرگی و روشنی یا رنگ‌ها جای خطوط را گرفته باشند.

در آثار نقاشان امپرسیونیست^۱ خط فاقد صراحت

است و از ثبات و پایداری برخوردار نیست. در آثار اکسپرسیونیستی^۲ خط با اغراق و صراحت بیش‌تری دیده می‌شود و همه انرژی بصری خود را به نمایش می‌گذارد. در آثار انتزاعی خطوط نمایشگر اشیا نیستند. اما نقش آن‌ها در ساختار بصری و هندسی آثار کاملاً مشهود است.

در نقاشی ایرانی خط همواره جایگاهی پر اهمیت دارد و ضمن نمایش طرح و ترکیب اشکال و اجزای اثر، در ایجاد وحدت بصری و ارتباط میان عناصر نقش تعیین‌کننده‌ای دارد.

در هنر گرافیک نیز چنان‌که دیدید خط کاربردهای متنوعی در طراحی نشانه، در طراحی و ساخت اعلان، تصویرسازی و صفحه‌آرایی دارد.

برای آشنایی بیش‌تر با شیوه‌ی کاربرد خطوط در آثار هنری مختلف نمونه‌هایی از آن‌ها را در زیر می‌آوریم.

۱- مهم‌ترین پدیده هنر اروپایی در سده نوزدهم و نخستین جنبش نقاشی مدرن به حساب می‌آید. امپرسیونیست‌ها فهمیده بودند که رنگ واقعی اشیا معمولاً تحت تاثیر عواملی مثل کیفیت، نور محل و همچنین نورهای منعکس شده از اشیا دیگر تغییر می‌کند. به همین دلیل نقاشی‌های امپرسیونیستی فاقد خطوط مرزی و به تصاویری از نور و بازی‌های رنگ مستقیم و انعکاسی تبدیل شده است.

۲- به یک تعبیر، تحریف و اغراق‌آمیز کردن پیکر انسان، به منظور بیان احساسات و عواطف شدید است در این شیوه نقاشی از رنگ‌های زنده و خطوط مشخص و ضخیم استفاده شده است.

تل علف درغروب آفتاب، کلود مونه، امپرسیونیست

قسمتی از پرده‌ی شکار شیر، دلاکروا، اکسپرسیونیست

بدیه‌نگاری، واسیلی کاندینسکی،
سبک انتزاعی

صحنه‌ی شکار، نقاشی ایرانی، مکتب تبریز

۴-۸ ترسیم خط با خط کش، گونیا، پرگار، مداد، اتود و...

خطوط مستقیم (عمودی، افقی، مورب) با استفاده از ابزارهایی مانند مداد، رایید و... به کمک خط کش و گونیا ترسیم می‌شوند. خطوط منحنی و قوس‌ها را نیز می‌توان با استفاده از پرگار ترسیم کرد. طریقه‌ی ترسیم این خطوط در توانایی آشنایی با ابزار توضیح داده شد.

۴-۹ ترسیم خط به صورت دست آزاد

خطوط را می‌توان به صورت دست آزاد و بدون استفاده از ابزارهای کمک ترسیم مانند خط کش، گونیا و... نیز ترسیم کرد. ابزارهای مختلف روی زمینه‌های متفاوت خطوط متنوعی ایجاد می‌کنند. به عنوان مثال خطوطی

که با رایپد روی کاغذ معمولی ترسیم می‌شود با خطوطی که با همین ابزار روی مقوای گلاسه کشیده می‌شود متفاوت است.

برای آشنایی بیشتر با این شیوهی ترسیم خطوط، به کمک همهی ابزارهای ترسیم که در توانایی آشنایی با ابزار معرفی شد خطوطی را روی زمینه‌های مختلف ترسیم نمایید.

ترسیم خط به شیوهی دست آزاد به کمک قلم مو روی کاغذ معمولی

اجرای خط بالا به وسیلهی رایپد روی مقوای گلاسه

ترسیم خط به شیوهی دست آزاد به کمک پاستل روغنی روی کاغذ معمولی

اجرای خط بالا به وسیلهی رایپد روی مقوای گلاسه

نمونه کار: برای مشاهدهی نمونه کارهای خط به CD تمرینات و پوشه khat\mabani مراجعه کنید.

خودآزمایی

۱. تعریف تجسمی خط را بنویسید.
۲. انواع خطوط را نام ببرید.
۳. خطوط منحنی چه مفاهیمی را نشان می‌دهند؟
۴. کدام خطوط نمایش‌دهندهی ایستایی و استحکام هستند؟
۵. خط در آثار هنرمندان کدام سبک فاقد صراحت است؟

تمرین

۱. سه تصویر اعم از پوستر، نشانه، عکس و... را که خطوط تشکیل دهنده‌ی آن‌ها عمودی و نشانه‌ی ایستایی و استحکام باشند، انتخاب کرده و با قرار دادن کاغذ پوستی روی تصاویر از این خطوط ترکیبات جدیدی بسازید که همان مفاهیم را نشان دهند.
۲. با ترکیب‌بندی صحیح خطوط افقی در یک کادر 10×10 مفهوم آرامش را نشان دهید.
۳. با استفاده از خطوط منحنی به کارگرفته شده در طراحی سنتی در یک کادر 10×10 یک ترکیب‌بندی جدید ایجاد کنید.
۴. با استفاده از ابزارهای قلم فلزی و قلم مو و مرکب خطوطی به شیوه‌ی دست آزاد روی مقوای گلاسه و کاغذ معمولی ایجاد کنید.
۵. با استفاده از رایپد و خط‌کش در یک کادر 10×10 خطوط افقی با ضخامت یکسان ایجاد کنید.

پرسش‌های چهارگزینه‌ای

۱. برای طراحی پوستر اعتیاد، کدام نوع خطوط مورد استفاده قرار می‌گیرد؟

الف) عمودی	ب) افقی
ج) مایل	د) منحنی
۲. کدام یک از انواع خطوط ملاحظت و معنویت را تداعی می‌کند؟

الف) منحنی	ب) عمودی
ج) شکسته	د) مایل
۳. خط در آثار کدام هنرمندان دارای صراحت و اغراق است؟

الف) امپرسیونیست	ب) اکسپرسیونیست
ج) انتزاعی	د) طبیعت‌گرا